

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava

Konzultant: Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Zpracovatel: Hana Rusá

Říjen 2006

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým“

Hana Rusá

Obsah

Kapitola I.

Úvod do problematiky.....	1
Exkurz po norimberských zákonech.....	4

Kapitola II.

Vznik Protektorátu a jeho vliv na postavení Židů v něm.....	7
Státní správa jako prostředek ekonomické direktivy.....	10
Právní řád na území Protektorátu.....	11

Kapitola III.

Nařízení říšského protektora o židovském majetku.....	13
---	----

Kapitola IV.

Prováděcí předpisy k nařízení o židovském majetku.....	21
--	----

Kapitola V.

Vyřazování Židů z hospodářství v Protektorátu.....	29
Vyřazování Židů z hospodářství v oblasti pracovního trhu.....	31
Úřední důkaz rodového původu.....	33
Ústředna pro židovské vystěhování.....	34
Treuhandstelle.....	40

Kapitola VI.

Okupační politika v oblasti ochrany měny.....	42
Závěr.....	45

Literatura.....	47
-----------------	----

Kapitola I.

Úvod do problematiky

Židé žijí na území českých zemí již více než tisíc let. Přicházeli sem jako obchodníci, obchod byl ostatně v těchto dobách výhradně v rukou Arabů, Řeků a Židů.

Až do počátku 13. století na ně bylo pohlíženo jako na cizince, ale jejich obce měly plnou vnitřní autonomii. Působili zde jako obchodníci, finanční poradci, řemeslníci, dvorští úředníci atd., a jejich postavení bylo velice příznivé. Po křížových výpravách se toto změnilo, docházelo ke konfiskacím židovského majetku, které byly zdůvodňovány názorem o tom, že majetek židů náleží státu v němž ho získali.

Od 13. století byl tento názor dokonce kodifikován v právních předpisech. Změnu v pozitivním postavení Židů na našem území přinesl roku 1215 lateránský koncil, v jehož důsledku byli Židé plně segregováni, byli nuceni nosit oděvy, které je jako Židy identifikovali, nesměli získávat půdu, zaměstnávat křesťany či se s nimi jakkoli přátelsky stýkat.

Způsob jakým měli získávat obživu byl značně omezen- směli vykonávat činnosti křesťanům odepřené. Hlavní jejich činností se tak stala finanční činnost- obchod s penězi.

Židé museli žít v oddělených čtvrtích, označeni statutem servi camerae (služebníci královské komory) se ocitli na okraji společnosti. Byli přímo podřízeni panovníkovi, který mohl přímo zasahovat do jejich každodenních záležitostí. Např.: pohlavní styk se Židem byl hrdelním zločinem.

Zlepšení postavení židovské menšiny na našem území přinesla Statuta Judaeorum vydané Přemyslem Otakarem II., který Židy vzal pod svou ochranu a přiznal jim práva dosud odepíraná.

S příchodem Lucemburků, kteří Statuta sice potvrdili, přišly i pogromy, které neměly obdoby až do 2. světové války. Důvodem takových perzekucí pak byly mimo jiné i časté epidemie moru a strach z nákazy.

V průběhu času se postavení Židů na našem území zlepšovalo a zase zhoršovalo v závislosti na ekonomické a politické situaci státu a také na tom, jak silný byl panovník v relaci k městům a šlechtě.

Příkladem je Ferdinand I., který jim sice potvrdil všechna práva a přislíbil ochranu aby za to mohl využívat prostředků plynoucí od Židů do královské pokladny, nicméně byl později stejně donucen souhlasit s vypovězením Židů z Českých zemí. To se také

stalo, ale zároveň byla vydávána za poplatek povolení k dočasnému pobytu, což vedlo k rozvoji korupce a nejistoty uvnitř židovské komunity.

Za zlatý věk pražského ghetta je možno bezesporu označit období vlády Rudolfa II. Ten potvrdil Židům všechna jejich práva, odmítl vypovídání Židů z měst, dovolil jim obchodovat se zbožím, osvobodil ghetto od mýtů a cel aj..

Život židovské menšiny na území českých zemí začal být ohrožován od r.1650. Židům se začalo zakazovat podnikat, zakázán byl nájem mýtů a cel, zaměstnávání křesťanů. I když na počátku vlády Habsburků byli Židé plně tolerováni, později po míru vestfálském, byli považováni za zábranu v rozvoji monarchie a stali se objektem úředních restrikcí.

Původně měli být Židé ze země vyhnáni ale díky jasnému odporu moravského sněmu se tomu tak nestalo. Roku 1726 byl stanoven numerus clausus omezující počet Židů na našem území.

Spolu s tím vešel v platnost familiantský zákon, jež upravoval právo pobytu, které vždy přecházelo na nejstaršího syna po smrti otce.

S příchodem Marie Terezie se situace ještě zhoršila. Ta totiž obvinila Židy ze spolupráce s nepřítelem a vykázała je svým ediktem z Čech i Moravy. Toto své rozhodnutí sice později odvolala a povolila Židům návrat, ale za cenu placení toleranční daně.

Za dob panování syna Marie Terezie, Josefa II., došlo k radikálním pozitivním změnám ve prospěch židovské menšiny. Byla zrušena povinnost odlišujících oděvů, uvolněna předchozí segregace, povoleno podnikání a provozování řemesel, nebo třeba vzdělávání.

Systemální židovský patent vydaný r. 1797 právně upravil postavení Židů, jejich sňatky, náboženské záležitosti, pravidla pro stěhování, způsoby obživy, ale stále ještě potvrdzoval numerus clausus v Českých a Moravských zemích.

Plné zrovnoprávnění Židů přinesly až události revoluce 1848, jež vítala především inteligence a studenti.

Obchodníci, živnostníci a zemědělci, kteří tuto skutečnost považovali za počátek konkurence a ohrožení jejich ekonomické situace, svůj odpor vyjadřovali způsobem, který přinutil řadu rodin k odchodu do emigrace.

To nic nezměnilo na tom, že Židé získali řadu dříve odepíraných práv, jako např.: svobodu pobytu a usídlování, byla zrušena zásada stanovená familiantským zákonem, stejně tak jako numerus clausus a toleranční daň.

Dále pak bylo Židům Prosinovou ústavou z r. 1867 poskytnuto státní občanství, náboženská svoboda, rovnost před zákonem, bylo jim dovoleno nabývat majetek, provozovat veškeré živnosti a také jim bylo přiznáno volební právo.¹

„Po celá staletí žila v našem středu menšina, která si nikdy nemohla být na delší dobu jista tím, že bude moci nerušeně vykonávat své náboženské rituály. Nemohla se navíc spoléhat ani na právní statut, který jí sice majoritní společnost nejdříve přiznala, ale od 12. století jej začala postupně oklešťovat. V 19. století Židé pocítili na vlastní kůži, že jejich občanské zrovnoprávnění neodstranilo hluboce zakořeněnou diskriminaci.“²

---

¹ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, SEFER Praha, 2001

² Židovská menšina v dějinách, B. Martin a E. Schulín, Votobia, 1997

Exkurz po norimberských zákonech

Okolnosti, které rozpoutaly antisemitskou kampaň na území Výmarské republiky (1918-1923) měly převážně politický charakter, vliv ekonomiky na vývoj antisemitismu byl v tomto období nepatrný. Typickým příkladem antisemitské argumentace byl článek zveřejněný 25. června 1919 v lidových novinách Oustdeutsche Rundschau: „Židé zabránily našemu vítěznému tažení a připravili nás o plody vítězství. Židé přiložily sekyru k trůnům a rozbili napadř monarchistické zřízení. Židé drží pohromadě, a tím také lámou vnitřní odpor. Židé zničily náš střední stav, rozšířili lichvu jako mor, poštvají města proti venkovu a dělníky proti stát a otčině. Židé k nám přinesli revoluci, a když jsme teď po prohrané válce přišli i o mír, má na tom vrchovatý podíl i Juda. Proto se, německý národe, v prvé řadě zbav nadvlády Židů“.³

Princip nadřazenosti rasy byl po první světové válce uplatněn již v prohlášení nacionálně-socialistické německé dělnické strany NSDAP z roku 1920, kde se jasně uvádělo, že žádný Žid nemůže být členem národa, protože tím může být jen ten, kdo je německé krve. Ten kdo nemohl být podle výše uvedeného členem národa, nemohl být ani jeho státním občanem a měl mít status cizince. Tak měli být Židé vyloučeni ze všech veřejných funkcí a úřadů, měla jim být odepřena politická práva a přístup k redaktorské činnosti.

K uplatňování politiky diskriminace Židů na území Německa došlo ihned po převzetí moci v Říši touto stranou. Za prvopočátek antižidovské normotvorby lze považovat zákon ze dne 7. dubna 1933 o znovuzřízení úřednického stavu a jeho následné novely a prováděcí nařízení. Tento zákon, jež později našel svůj odraz v Norimberských zákonech pracuje ještě s pojmem arijský, resp. nearijský původ. Za nearijského byl považován ten, kdo pocházel z nearijských, zvláště židovských rodičů, resp. prarodičů. Adopce však takový status nezakládala. Osoby nearijské byli i takové, které měly za manžela, resp. manželku nearijského původu. V smyslu prohlášení NSDAP z roku 1920 na základě tohoto zákona pak byli židovští úředníci, a to jak přímí tak nepřímí úředníci obcí, korporací veřejného práva a podniků v majetku státu, sociálního sektoru, jakož i říšské banky a říšských drah, dáni na odpočinek. Pokud se osoba arijského původu provdala za osobu původu nearijského, měla na ni být vztažena stejná výše uvedená opatření zákona o znovuzřízení úřednického stavu. Ve stejný den jako zákon o znovuzřízení úřednického stavu byl vydán i zákon o připuštění k povolání právního zástupce, kde se uvádělo, že zastoupení osobou nearijského

³ Židovská menšina v dějinách, B. Martin a E. Schulín, Votobia, 1997

původu může být bez dalšího odvoláno. Podobné ustanovení platilo i pro patentové zástupce a daňové poradce narijského původu, kteří ovšem nesměli být již připuštěni do této funkce vůbec.

Postupně tak začaly být vydávány zákony podobného charakteru, které znemožňovaly Židům přístup k povoláním, vzdělání (zejm. vysokoškolskému) anebo výkonu branné služby. Zde bych ještě ráda upozornila na zákon z 29. září 1933 o dědičných dvorech, který znemožňoval Židům stát se sedlákem, protože podle své preambule mohl být sedlákem jen ten, kdo neměl mezi svými předky ze strany otce nebo matky židovskou nebo barevnou krev, přičemž za rozhodné datum bylo určeno 1. ledna 1800⁴.

Vlastní norimberské zákony přijaté dne 15. září 1935 tvoří zákon o říšské vlajce, o říšských občanech, o ochraně německé krve a německé cti, přičemž poslední dva tvoří základ rasového zákonodárství pro dalších deset následných let a s tím spojené útrapy židovského národa.

Zákon o říšských občanech je plným vyjádřením zásady vyslovené již v roce 1920 v programu NSDAP. Dle §1 byl státním příslušníkem ten, kdo náležel k ochrannému svazku Německé říše. Říšským občanem pak mohl být jen státní příslušník německé nebo příbuzné krve. Vytvořením kategorie říšských občanů a diferenciací podle rodového původu tak odebral Židům řadu práv státních občanů, jako např. byla práva politická.

Zákon o ochraně německé krve a německé cti je celkově legislativním vyjádřením diskriminace Židů. Na rozdíl od předchozích zákonů se tento již neobtěžuje s používáním pojmu „osoba neárijského původu“, ale explicitně operuje s výrazem Žid a židovský. Přitom však za určující nebylo pokládáno náboženství, jak by se mohlo zdát, naopak. Za rozhodný byl považován původ biologický .

V §1 byly zakázány manželské sňatky mezi příslušníky německé nebo rodově příbuzné krve a pokud byly již v minulosti uzavřeny, ustanovení tohoto paragrafu je prohlásilo za neplatná.

§2 byl pod hrozbou trestu vězení nebo kázní zakázán nemanželský styk Židů a státních příslušníků německé nebo rodově příbuzné krve.

Židé nesměli od účinnosti tohoto zákona (tj. od 15.září 1935) vztyčovat říšskou vlajku či ukazovat říšské barvy. Naopak jim bylo „dovoleno“ ukazovat židovské barvy.

Po vyhlášení norimberských zákonů byla záhy přijata řada prepisů k jejich provedení. Tak například třetí prováděcí nařízení ze dne 14. června 1938 definuje židovský

---

⁴ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

podnik a to jako podnik jehož majitelem je Žid, ve kterém je Žid osobně ručícím společníkem, členem představenstva nebo třeba jen osobou pověřenou k zastupování. Za židovský byl považován dále podnik, který se jakkoli ocitl pod rozhodujícím vlivem Židů (viz dále).

Avšak zákon o říšských občanech a zákon na ochranu německé krve a německé cti představoval jakýsi stavební kámen, ze kterého vycházela normotvorba nejen na území Říše, ale i na území později násilně vzniklého Protektorátu⁵.

Obsah zákonů, které byly vydávány po zákonech norimberských, byl pokračováním v již zahájené perzekuci židovského obyvatelstva na území Říše. Židé tak byli vypuzeni ze všech zaměstnání, které by jim mohlo být adekvátním zdrojem obživy, izolováni od ostatní části společnosti a společenského života, neustále pod strachem z policejního teroru, a to vše s cílem zmocnit se jejich veškerého majetku a nakonec tento národ zbavit své existence.

---

⁵ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

Kapitola II.

Vznik Protektorátu a jeho vliv na postavení Židů v něm

Až do událostí mnichovských v podstatě nelze na počátku 20. století hovořit o nějakém židovském problému. Stát československý na sebe vzal závazek nediskriminace z důvodů rasových, náboženských, nebo národnostních v mírových smlouvách a vtělil tuto zásadu také do své ústavní listiny. Československo jakožto stát vzniklý na demokratických základech byl totiž také jediný evropský stát, který r. 1920 přijal zákon o židovské národnosti.

Odovídající povaze českého národa, nebyla tato zásada dodržována nikoli jen z důvodu zákonné formy této zásady, naopak. Soužití lidí židovských i nežidovských je možno označit v tomto období za ideální a ani události v Německu, kde protižidovské vlivy s postupem času sílily, neměly vliv na pohled českého obyvatelstva na tuto otázku.

To, že antisemitismus je jen zástěrkou pro jiné cíle pochopili pak po projevu T.G.Masaryka v procesu polenském, kde ten rasovou diskriminaci jednoznačně a bez dalšího odmítl, a přesvědčil i, ty kdož možná měli na tuto věc jiný názor.

Projevem této klidné atmosféry v soužití Židů na Československém území bylo i to že na jeho území nacházeli útočiště židé se sousedního Německa a Rakouska.⁶

Zcela zásadní zlom, od kterého už ani v našem státě nemohli být klidní nastal s podepsáním Mnichovské dohody dne 30.9.1938. Pět dní na tuto událost se E.Beneš vzdal svého úřadu.

Jeho nástupcem se stal bývalý prezident Nejvyššího správního soudu Emil Hácha- tzv. státní prezident.

Nová vláda jejímž předsedou se stal generál Jan Syrový trpěla již od začátku vnitropolitickými i zahraničně politickými problémy. Na programu jednání byla často i židovská otázka.

ale až pak
Území Slovenska, kde se s židovským obyvatelstvem zacházelo jak je všeobecně známo nejhůře a kde nejednou nacházeli inspiraci pro útisk Židů na svém území i představitelé nacistického Německa, byla poskytnuta autonomie. Dne 14.3.1939 vyhlásil slovenský sněm nezávislý a samostatný stát. Také Podkarpatská Rus byla pod tlakem Maďarska odpojena a 15.3. 1939 ji maďarská vojska připojila k Maďarsku jako autonomní území Karpatsko.

⁶ Terezínské studie a dokumenty, M. Kárný, M. Kárná, ACADEMIA 1997

Po německé okupaci českých zemí a po vzniku Slovenského státu jako státu de facto vazalskému ve vztahu k Německu, se vztahy mezi židovským a českým obyvatelstvem, dříve bezproblémové, začaly zhoršovat.

„V zemi byli hledáni viníci mnichovské tragédie. Za jednoho z nich byli označeni i Židé a republika začala poznávat projevy otevřeného antisemitismu. Jeho znakem byla především snaha o likvidaci konkurence. Různé profesní skupiny se snažily zbavovat svých židovských kolegů, aby mohly přežít jejich klientelu.“⁷ Co se týče Čechů, pro které bylo charakteristické, že své přátele posuzovali spíše podle jazyka než podle národnosti, jejich zášť se v této době soustřeďovala zvláště na německy mluvící Židy⁸.

Stále více se začaly konat antisemitské akce, které byly podporovány i některými novinami, např. Štít národa, Arijský útok.

16.3.1939 přijel A. Hitler do Prahy, kde také podepsal dekret „Ríšský protektorát Čechy a Morava“. Výraz „protektorát“ byl použit jako pojmenování formální. „Vazalský stát“ si Hitler neodvážil zvolit s ohledem na mezinárodní politickou situaci, od Mnichova neuplynula ještě dostatečně dlouhá doba k tomu, aby mohl Hitler nahlas prohlásit Čechy a Moravu za útvar zcela zbavený své státní suverenity.

E. Hácha si sice funkci prezidenta zachoval, nicméně však jen jako formální, protože již spolu se svým ministerským kabinetem podléhal říšskému protektorovi K. von Neurathovi, který byl jmenován 18.3.1939. K. von Neurath byl osobou, jež Hitler považoval za dostatečně spolehlivou a významnou osobu s dobrou zahraniční pověstí, která by měla dle jeho slov „diplomatsky a bez hluku zaručit klidnou spolupráci Čechů a Němců v rámci Velkoněmecké říše“⁹. Jeho tajemníkem byl jmenován Karl Herman Frank, chladný a protičesky založený představitel NSDAP.

Právní postavení Protektorátu v rámci Říše pak vystihl Státní sekretář říšského ministerstva Wilhelm Stuckart: „Právní moc Protektorátu vychází z Říše, neboť jde o říšské území. Avšak v rámci Říše zůstal Protektorát právně samostatný. Jeho státní moc je však odvozena z Říše a jest bez jakékoli suverenity. Protektorát má však právo autonomie, tj. oprávnění vytvářet vlastní právo ve všech právních odvětvích, které nebyly Říší převzaty do její vlastní správy a tvořit život českého národa ve vlastní správě a s vlastní odpovědností. Tato správa je, pokud jde o obor věcné příslušnosti, široce založena a zahrnuje kulturu a hospodářství, finančnictví, administrativu

⁸ Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945, Ústav pro soudobé dějiny, Trizonia 1991

⁹ Právní postavení židů v Protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000

politickou výstavbu, a má své přirozené meze v celostátních zájmech říše, které jsou jí nadřazeny¹⁰.

---

¹⁰ Právní praxe, roč. III., 1938/1939-J. Pužman

Státní správa jako prostředek ekonomické direktivy

Na nejvyšším postu instituciální struktury na území Protektorátu stál již zmiňovaný říšský protektor (od 16.3.1939 do 28.9.1941 jím byl Konstantin von Neurath), na jeho místo nastoupil jako zástupce říšského protektora SS Obergruppenführer Reichard Heydrich, jehož po atentátu na něj vystřídal Generaloberst Kurt Daluege. V srpnu roku 1943, který znamenal mj. i konec dualizace státní správy, byl jakožto říšský ministr pro Protektorát Čechy a Morava jmenován Wilhelm Frick. Říšský protektor byl dle Výnosu z 16. března 1939 a jeho doplňujícího nařízení ze dne 22. března 1939 jediným reprezentantem vůdce a říšského kancléře a říšské vlády v Protektorátu.

Říšskému protektorovi byl podřízen tzv. Státní sekretář, jímž byl Karl Herman Frank. Až na „třetím místě“ pak stála protektorátní vláda.

22.dubna 1939 bylo po německém vzoru vytvořeno na našem území 20 oberlandrátů, 12 v Čechách a 8 na Moravě a přímo podléhali říšskému protektorovi. Do oblasti jejich působnosti spadalo řízení a dohled nad českými orgány.

Vzhledem k tomu, že Parlament byl rozpuštěn a s ním zmizela i existence českých politických stran, byla i snaha po autonomní české státní správě pouhým snem E. Háchy a jeho protektorátní vlády. Administrativní aparát byl značně rozsáhlý a z většiny ho tvořili čeští úředníci, kteří ale byli k ruce okupačním orgánům, stejně tak jako nejvyšší představitelé státu. Tento oportunismus měl svůj původ nejspíše v obavě z horšího vedení, které by mohl Hitler dosadit na místa stávajících přestavitelů okupační správy, pokud by mu nevyhovovalo plnění příkazů daným směrem k protektorátním orgánům.

„V Protektorátu Čechy a Morava byl zaveden takový systém dozoru, který zajišťoval okupační moci úplnou kontrolu veškeré činnosti protektorátních úřadů. Žádné nařízení, správní opatření či výkon rozsudku nemohly uniknout pozornosti příslušných německých úřadů“.¹¹

Až do jmenování R. Heydricha do funkce zástupce říšského protektora se uvnitř nacistického vedení vedly spory o dalším postupu v germanizaci českých zemích.

Ta první se snažila o postupné získávání prostředků a exploataci finančních zdrojů nenásilným způsobem majícím zdání dobrovolnosti, ta druhá, jejímž zastáncem byl např.: K. H. Frank, měla vizi násilné germanizace a teroru a byla uplatňována zvláště po atentátu na R. Heydricha.

¹¹Právní postavení Židů v protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000

Právní řád na území Protektorátu

Výnosem vůdce ze dne 16. března 1939 vznikla na území Protektorátu Čechy a Morava duplicita právního řádu. Vůdce Německé Říše, Adolf Hitler, dal tímto normativním aktem směrnicí k úpravě budoucího právního stavu na území Protektorátu.

Státní tajemník Dr. Stuckart ve svém projevu otištěném následně v Lidových Novinách prohlásil¹², že právo uplatňované na území Protektorátu vychází z práva Říšského a je mu tudíž zásadně podřízeno. Zároveň ovšem připustil a vyslovil jistou autonomii normotvorby v oblastech, které nejsou v rozporu se zájmy říšskými a které Říše nepřevzala pod svou správu, jako např. soudnictví ve věcech německých státních občanů nebo potírání kriminality aj.. Osobně tento projev i takovéto pojetí protektorátního právní řádu považuji za naprosto demagogické. Pokud bychom ho totiž přijali, nezbyvalo by nám než popřít československou ústavu z roku 1920 jako originální právní akt samostatného a suverénního státní útvaru jakým bylo Československo. Nehledě na to, že i když československé právo v mnohém vycházelo z práva uplatňovaného na území bývalého Rakouska-Uherska a jisté právní oblasti byly recipovány do práva československého, po vzniku nového Československého státu je nutno všechny právní normy uvedené ve Sbírce zákonů považovat za originální a na cizí státní mocí neovlivnitelné a nevynutitelné. Jinak bychom totiž také popřeli vznik a existenci Československa. Ten ale „podle československého právního názoru de iure nepřestal existovat ani po uzavření Mnichovské dohody, ani po událostech 14.-16. března 1939. Výrazem jeho nepřetržité existence se stalo londýnské prozatímní státní zřízení tvořené prezidentem republiky E. Benešem, exilovou československou vládou a poradním orgánem, Státní radou. Tuto skutečnost také v letech 1940-1943 postupně uznaly všechny významné spojenecké státy, když de iure uznaly československou exilovou vládu a E. Beneše jako prezidenta československé republiky“¹³

Jakkoli ovšem popírám pojetí státní tajemníka Dr. Stuckarta, nevyvracím tím, že na území Protektorátu platily právní dva, a to:

- a) německý právní řád, jehož normativní a hlavně mocenská síla vycházela z právního řádu Říše a nařízení vůdce z 16. března 1939. V hierarchii právních

¹²Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

¹³ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

norem stály německé na prvním místě a upravovaly záležitosti na nichž spočíval „společný zájem“, „společná potřeba“, nebo které byly potřeba k „udržení vnitřního pořádku a bezpečnosti“ jak bylo uvedeno v čl.12 Výnosu Vůdce ze dne 16. března 1939, kde bylo zároveň provedeno rozlišení platnosti norem říšského práva ve vztahu k obyvatelstvu v závislosti na tom, zda jsou či nikoli německými státními příslušníky. Jak je ostatně uvedeno v čl.2 Výnosu, obyvatelé, kteří se stali německými státními příslušníky platily zákony o říšských občanech a příslušná ustanovení norem o ochraně německé krve a cti a zároveň s tímto podléhali říšským procesněprávním předpisům v řízení před soudy. Říšskými občany se Židé zásadně stát nemohli (Říšský zákon ze dne 15.9.1935, který zároveň zakazoval např.: sňatky arijců s Židy, používání říšských symbolů apod.).

V rámci německého právního řádu pak byly po 15. březnu 1939 dále vydávány zákony, které se na německé obyvatelstvo příslušející k Říši a na osoby bez státní příslušnosti nevztahovaly a platily jen pro obyvatelstvo Protektorátu.

Tyto byly vydány z části vládou a úřady Protektorátu, takže tvoří součást autonomního právního řádu, ze značné části však byly vydány orgány okupační správy a říšským protektorem v Čechách a na Moravě, a pak tvoří součást říšskoněmeckého právního řádu, platného v Protektorátu Čechy a Morava.

- b) právní řád Československý, jehož právní síla byla maximálně oslabena mocenskou silou říše a který upravoval záležitosti, jejichž nemohla být na závadu zájmům říšským.¹⁴

Proces postupného omezování vlastnických práv, širokých ekonomických restrikcí a následný přechod židovského majetku do arijských rukou lze rozdělit do několika fází počínaje 15.březnem 1939, kdy okupující orgány snažily zamezit přechodu židovského majetku a omezily tak dispoziční práva židovských vlastníků, přes obligatorní prodej, který se v podstatě (nebýt zástěrky legality) kryl s konfiskací až po propadnutí veškerého židovského majetku Říši v roce 1942¹⁵.

¹⁴ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

¹⁵ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí, 2001

Kapitola III.

Nařízení říšského protektora o židovském majetku

Zpočátku okupace lze na území Protektorátu sledovat dvojí politiku Němců vůči Židům. Ti sice šířily antisemitskou propagandu, ale do přímých akcí zatím nevstupovali. Zanedlouho se však situace změnila a Němci přistoupili již k otevřené diskriminaci a perzekuci Židovského obyvatelstva. Projevem tohoto bylo pálení synagog, fyzické útoky a všepřítomná protižidovská nálada.¹⁶

Právní formy dostal tento demagogický útisk dekretem říšského protektora ze dne 21.6.1939 o židovském majetku. Tento výnos byl „základním předpisem, který upravoval dispozice se židovským majetkem v protektorátu a který vytvořil legislativní předpoklady pro rozsáhlé konfiskace, omezení vlastnického práva a jeho protiprávní převody“¹⁷ „Vydání tohoto nařízení zahájilo proces nelidského ponižování, diskriminace a výsledné fyzické likvidace českých a moravských Židů“¹⁸.

Toto nařízení dalo základ pro vydání dalších předpisů, jež měly za cíl degradaci a vyloučení Židů ze společenského a hospodářského života.

Definice toho kdo je považován za žida našla svůj věrný odraz v ustanovení říšského zákona „na ochranu německé krve a cti“ ze dne 15.9.1935.

Za Žida se dle ustanovení §6 uvedeného nařízení považoval ten :

- a) pochází od nejméně tří úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti,
- b) za Žida se též považuje míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů,
  - aa) který dne 15.9.1935 náležel k židovské společnosti neb po tomto dni do ní jest přijat,
  - bb) který dne 15.9.1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni do manželství vstoupí,
  - cc) který pochází z manželství se židem uzavřeného po 15.9.1935
  - dd) který pochází z nemanželského styku se Židem a byl narozen jako nemanželský po 31.7.1936.

¹⁶ Osud Židů v Protektorátu, Ústav pro soudobé dějiny, Trizonia 1991

¹⁷ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

¹⁸ Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, Ján Grónský, Praha 2005

Výše uvedený paragraf podle mého názoru jednoznačně ukazuje, jak jednoduché bylo stát se židem a zároveň s tím i objektem rasistického pronásledování.

Tím, že nacistická správa takto žida vymezila, určila zároveň personální působnost své pravomoci.

Na základě výše uvedeného vymezení bylo pak formálně zlegalizováno obstavení a zablokování židovského majetku, omezování, resp. zbavování osobní, náboženské svobody a jiných svobod, které jsou již dnes pro Evropana naprostou samozřejmostí, a nakonec i práva člověka na život.

Cílem mé diplomové práce není důkladný popis nacistického teroru vůči židovskému obyvatelstvu.

V následujících kapitolách se zabývám právní stránkou hospodářského útisku, protože podle mého názoru důvodem majetkové a fyzické perzekuce nebyla jen nenávisť rasová, ale hlavně nenávisť, která pramenila za závisti chudých vůči relativně bohaté části populace.

V této souvislosti se nemohu zbavit myšlenky, zda by vůbec nějaké perzekuce bylo, popř. v jaké míře, kdyby existovali židé převážně bez majetku.

Uvádění čistoty krve a nadřazenosti rasy jako důvodu k odstranění existence jednoho národa považuji jen jako zástěrku pro zmocnění se majetku, který pak sloužil jako prostředek k posílení moci a další expanzi válečné agrese.

Nacistické vedení však ve svých počátcích neplánovalo pro případ převzetí moci ani antisemitské pogromy, ani nepřipravovalo ani žádná zákonná opatření, Židé měli být ve svých právech „pouze“ omezeni. Tato omezení byla připravována byrokratickými odborníky na základě pokynů nacistického vedení. Bojkot židovských obchodů 1. dubna 1933 měl dle A. Hitlera pouze stabilizovat systém, avšak násilí a útoky vůči Židům gradovaly...

Ráda bych také v této práci poukázala na to, jak může mít právo devastující a demoralizující účinky pokud mají lidé, kteří jsou „nemocní mocí“ pravomoc vydávat normativní akty a také na to, jak se bez dalšího může právo stát bezprávním proti němuž není účinné obrany.

Ačkoli se protektorátní vláda snažila uplatnit své vlastní řešení židovské otázky (např. vládním nařízením o právním postavení židů č. 136/1940, který však schválila již 4.7.1939), její pokusy nebyly úspěšné. Na území protektorátu se sice uplatňovaly jak předpisy vydávané okupačními orgány, tak předpisy protektorátní, ale vzhledem k ekonomické motivaci odebraly okupační orgány protektorátní

vládě pravomoc rozhodovat o židovském majetku. V opačném případě hrozil přechod židovského majetku do českých rukou, což by nebylo v zájmu Třetí říše.¹⁹

Antisemitismus jako součást doktríny představoval postulát vyřazení židů z veřejného života v prostředí Třetí Říše.

Arizaci lze označit jako prostředek antisemitismu, který ve svém konci vedl k fatálním důsledkům. V širším smyslu chápeme arizaci jako genocidu- zničení existence židovského národa, počínaje nucenou emigrací přes konfiskaci majetku a omezení základních lidských práv, vedoucí nakonec k totální, systematicky řízené, fyzické likvidaci²⁰.

Tato práce se zabývá arizací ve smyslu užším, a to jako převodem majetku do arijských rukou, jejíž cílem bylo získání strategických prostředků k sanaci válečných ztrát, posílení kapitálu Třetí říše a odstranění konkurence německých podniků.

Důležitou postavou v procesu arizace na území Protektorátu Čechy a Morava se stal Hans Kehrl, jakožto přímý zmocněnec H. Göringa a Říšského ministra hospodářství W. Funka pro oblast celého hospodářství a jeho začlenění do nacistického Německa.

Z porady konající se za právě jeho a účasti dalších nacistických funkcionářů a členů gestapa vzešel pak již v úvodu této práce zmiňovaný „právní“ předpis, jehož prvotním cílem bylo zabránit převodům židovského majetku do českých rukou, což se v praxi často stávalo, protože židé v přirozené snaze zachránit svůj majetek ho prodávali Čechům²¹.

V §1 výnosu o židovském majetku se nařizovalo:

1) Židům, židovským podnikům a židovským osobním združením jest dovoleno nakládati s nemovitostmi, právy na nemovitostech, hospodářskými závody a podíly na nich, cennými papíry všeho druhu, jakož i propachtovati pozemky a hospodářské závody a převáděti pachtovní práva tohoto druhu jen se zvláštním písemným schválením.

Totéž platí pro závazek k nakládání jmenovanými předměty.

Výčet omezení je zde taxativní, tudíž jinými věcmi bylo možno s výjimkami uvedenými v § 5 původně nakládat. Později bylo prováděcími vyhláškami rozšiřováno i omezení nakládání s osobním majetkem (viz např. revizní vyhláška mimisterstva financí ze dne 23.1.1940, dle které se musely všechny platy zasílat na vázaný účet Žida u některého

¹⁹ Právní postavení židů v Protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000

²⁰ Arizace a arizátoři-D. Jančík, E. Kubů, Karolinum, Praha 2005

²¹ Arizace a restituice židovského majetku v českých zemích, 1939-2000, D. Jančík, E. Kubů, J. Kuklík

peněžního ústavu; stejná vyhláška pak zakazovala nakládání s vkladními knížkami, ikdyž nebyly považovány za cenné papíry). Schvalovali se závazek, platilo schválení též pro příslušné plnění.

Za opatření ve smyslu §1 dle §5 ods. 1 druhého prováděcího výnosu ze dne 8. prosince 1939 platilo také zcizení nuceným výkonem. Nakládání s takovýmto majetkem zcizením v exekučním řízení upravuje §6 téhož výnosu.

§2 pak určoval, který orgán schválení uděluje (říšský protektor) a možnost přenesení této pravomoci na jiný úřad. Tato delegace pravomoci na vrchní zemské rady byla upravena prováděcím prvním výnosem ze dne 21. června 1939, §1 odst.2 druhého prováděcího výnosu ze dne 8. prosince 1939, pozměněným šestým prováděcím výnosem ze dne 29. března 1940 (viz dále).

Dle § 3 byli Židé, židovské podniky a židovská osobní sdružení povinni přihlásit u příslušného Oberlandáta všechny zemědělské nebo lesní pozemky, které jsou v jejich vlastnictví, spoluvlastnictví nebo držbě a to do 31. července 1939.

§4 zakazuje Židům nabývání nemovitostí a práv na nemovitostech, podílů na hospodářských podnicích a cenných papírů, jakož i přejímání a znovu zřizování hospodářských závodů a najímání nemovitostí. Toto dalekosáhlé omezení se netýká pouze práva vlastnického, nýbrž i práv k věcem cizím, jako je například právo zástavní, zadržovací, nebo práva mající povahu věcného břemene (právo předkupní, právo zpětné koupě...).

„Právní jednání Žida směřující k nabytí nemovitosti nebo práva na ní jest nicotné, nikoli jen neplatné. Žid nemá totiž způsobilosti nabývat takových práv, dodatečné schválení není možné a není tedy možná ani konvalidace takovéhoho právního jednání. Je to právní jednání proti takovémuto jednání směřující a je proto nicotné.

K této nicotnosti musí soud hleděti v každém stadiu řízení. Bude tedy možné na žádost kteréhokoliv úřadu neb soudu, na žádost třeba jedné ze stran vymazati zápisy v pozemkové knize na základě takovéhoho nicotného právního jednání předsevzaté, jen když bude jisto, že nabyvatel je Žid a nabytí se stalo v době platnosti nařízení o židovském majetku. V tom jest rozdíl oproti právní neúčinnosti jednání dle §1 nařízení ve smyslu právní neplatnosti, ke které soud z moci úřední přihlížeti nemusí, ba nesmí, poněvadž je možná konvalidace...²².

Práva dědického se tento paragraf však netýkal. Židé tedy mohli nabývat majetku *mortis causa*, náleželo jim právo testamentární²³.

²² Právní prakse 1939-1940, Omezení převodu nemovitostí- J. Havelka

²³ Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek, Praha 1942

§ 5 se týkal předmětů ze zlata, platiny, stříbra drahokamů a perel. Ustanovením tohoto paragrafu bylo Židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením uloženo přihlásit do 31.července1939 veškeré výše uvedené cennosti nacházející se v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví u Národní banky nebo jí ustanovených míst.

Národní banka československá byla po 16. březnu 1939 přizpůsobena v rámci zájmů Německé říše protektorátním poměrům. Byla okupačními orgány zbavena své samostatnosti, organizačně podřízena Říšské bance v Berlíně a do jejího vedení byl dosazen pověřenec Úřadu říšského protektora. Veškerý ekonomický potenciál, který tato banka představovala pro prvorepublikové československo byl postupně převeden do dispozice říšských orgánů.

„Německá správa využila podřízeného postavení Národní banky pro Čechy a Moravu při konfiskaci majetku Židů, židovských podniků a sdružení zejména při zabavování předmětů z drahých kovů, zlata, stříbra, platiny, drahokamů a perel. Prostřednictvím dohledu nadřízených německých činitelů v Národní bance a jiných peněžních ústavech získávala německá okupační správa dokonalý přehled o stavu držby cenností osobami židovského původu.“²⁴

Podobně široce jako byla vymezena v § 6 definice žida, byl rovněž vymezen v § 7 židovský podnik.

A to jako podnik, jehož majitelem je Žid, v němž je Žid osobním ručícím společníkem, nebo je podnik třeba jen de facto pod rozhodným vlivem Žida. Podnik je považován za židovský i tehdy, pokud byl osobou povolánou k zastupování Žid či pokud je tento členem dozorčí rady anebo v případě, kdy byl Žid rozhodujícím způsobem na podniku účasten.

„Nebyl-li k 17. březnu 1939 u akciové společnosti nebo komanditní společnosti na akcie členem představenstva, správní rady nebo dozorčí rady Žid, platila domněnka, že Židé neměli rozhodující účast podle kapitálu nebo hlasovacího práva.

Opačná domněnka platila, pokud uvedeného dne byli členy představenstva, správní rady jeden nebo více židů.“²⁵Za židovský podnik byla považována i odbočka takého židovského podniku. Odbočka nežidovského podniku byla považována za podnik židovský, byl-li vedoucí nebo jeden z několika vedoucích odbočky Žid. Stejně předpisy jako pro židovské podniky platily dle §8 i pro židovská osobní sdružení²⁶.

²⁴ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

²⁵Právní postavení židů v Protektorátu, Petřův Helena, Praha 2000

²⁶ Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek, Praha 1942

§9 opravňoval říšského protektora k ustanovení správců k věrné ruce (viz dále), ve smyslu vládního nařízení ze dne 21. března 1939, č.87 Sb. o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi důvěrníky a vnučené správce. Podle tohoto nařízení může být příslušným ministerstvem, vyžaduje-li to veřejný zájem, ustanoven důvěrník, nebo jde-li o podnik z hlediska veřejného zvláště důležitý, nebo který jeho držitel opustil, vnučený správce.

Ustanovení tohoto paragrafu se však nevztahuje jen na majetek židovský, neboť říšský protektor mohl ustanovit správce k věrné ruce dle §9 i v nežidovských podnicích. Práva a povinnosti takto ustanovených správců, důvěrníků a vnučených správců byla záhy podrobněji upravena v §15-19 druhého prováděcího výnosu ze dne 8. prosince 1939.

§ 10 se věnuje jednání v rozporu s tímto nařízením a prohlašuje taková jednání za trestná stejně tak jako pouhý pokus. Jako tresty připadající v úvahu zde byly uvedena vězení a pokuta, použitelné i kumulativně. Zvláště bylo v odst. 4 uvedeno zabavení majetku, pokud byl předmětem trestného činu či pokud pachatele nešlo stíhat. Takto volně formulované ustanovení bylo vytvořeno s cílem umožnit gestapu plošné konfiskace majetku a to nejen Židů, ale též jiným protektorátním příslušníkům. Vyšetřování a trestání výše vymezených trestných činů příslušelo podle říšských právních předpisů soudům německým .

§ 12 je pak příkladným ustanovením vyjadřujícím zpětnou působnost právních předpisů. Uvádí totiž, že toto nařízení nabývá účinnosti dne 22.6.1939 (bylo vydáno 21.6.1939), ale hned v dalším odstavci zavádí zpětnou účinnost, a to od 15.3.1939.²⁷ Do § 11 bylo vtěleno zmocnění říšského protektora k vydávání prováděcích předpisů k tomuto nařízení. Byl to také ostatně říšský protektor, kdož rozhodoval o právu, které má na území Protektorátu platit. Ten také určoval, které právo dosud platné v Protektorátu není v souladu s právem a zájmy Třetí říše.

Výše uvedený právní předpis, resp. jeho první oficiální publikace, byl otištěn v časopise Der Neue Tag ze dne 22. června, kde k němu byl zároveň přidán tento komentář²⁸:

„Říšský protektor v Čechách a na Moravě vydal dnes nařízení o židovském majetku. Nařízení, které má pro zdravý vývoj všeho hospodářského života na území

²⁷ Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, Ján Grónský, Praha 2005

Protektorátu rozhodující význam, tvoří právní základnu pro převod majetku, který je v židovském držení. Při tomto opatření říšského protektora jde o nařízení, které je diktováno výhradně zájmy hospodářství v zemích Čechy a Morava a připouští zcizení židovské držby jak ve prospěch Němců, tak i Čechů. Již před delší dobou uplatňovaly se zde snahy, které cílily k tomu, aby přeplňování průmyslu obchodu cizím živlem, jež stále více převažovalo, byla učiněna přítrž. Tyto snahy byly jen v nejbližších případech korunovány pronikavým úspěchem. Teprve dnešní nařízení říšského protektora umožňuje přesun majetkových hodnot nutný v zájmu hospodářství.

Důležitost tohoto opatření vysvětluje i z toho, že tři nejpodstatnější body nové úpravy spadají do příslušnosti říšského protektora:

1. říšský protektor je povolujícím úřadem při přechodu židovského majetku do arijských rukou,
2. říšský protektor může v případech, kdy se mu to zdá vhodným, dosadit správce k věrné ruce, a
3. on ustanovuje, že drahé kovy a drahokamy, které jsou v držení Židů, podléhají ohlašovací povinnosti. V posledním bodě omezuje se příslušnost říšského protektora jen na nařízení, kdežto soupis držby drahých kovů a drahokamů sám děje se u Národní banky pro Čechy a Moravu.

Dosazení správců k věrné ruce může být říšským protektorem nařízeno jak v židovských, tak i v nežidovských podnicích, stejně je říšský protektor oprávněn správce k věrné ruce odvolávat.

Pojem „Žida“ je v uvedeném nařízení tak vymezen, že započaté odžidovčení zdejšího hospodářství bude účinným a přinese praktické výsledky, i když se upustilo od toho zavést nucenou arizaci a nové uspořádání majetku dosud židovského se upravilo na dobrovolné základně. Při všech dřívějších pokusech nejrůznějších míst na území zemí Čechy a Morava nedostávalo se především jednotných směrnic ohledně samého pojmu „Žida“, takže také pátrání po výši židovského majetku a jeho oceňování, jež bylo svého času podniknuto, představovala jen velmi nedokonalé vodítko. Přes to budiž uvedeno, že se již nejnižší oceňování židovské držby pohybovalo asi kolem 17 miliard korun.

Ustanovení nařízení říšského protektora mají zpětnou účinnost od 17. března 1939. Smlouvy uzavřené bez povolení prohlašují se za neúčinné, přičemž se obě smluvní strany stávají trestnými a mohou očekávat tresty vězení až do deseti let. Týmž přísným trestním ustanovením podléhá obcházení, jakož i pokusy o obcházení. Nařízení předvídá konečně také ještě možnost zabavení majetku.

Osobám pověřeným vedením pozemkových knih, obchodních rejstříků a jiných veřejných rejstříků ukládá provádění ustanovení nařízení zvýšenou odpovědnost. Smějí v budoucnosti zápisy o převodu židovského majetku provést jen tehdy, jestliže návrhatelem je předloženo potřebné písemné povolení příslušného úřadu. Nedbání tohoto nařízení se disciplinárně trestá a přísně stíhá.“

Celkem bylo k nařízení vydáno devět prováděcích výnosů, o nichž bude podrobněji pojednáno v dalších kapitolách této práce. Na tuto úpravu pak navazovala protektorátní opatření ministerstev.

Přechod židovského majetku měl ve svých počátcích budit zdání dobrovolnosti.

Na židy byl vytvořen takový druh nátlaku, který je nutil ve strachu o svou další budoucnost převádět svůj majetek na německé subjekty

Druhá fáze arizace na konci roku 1938 vystřídala arizace nucená a nakonec židovský majetek připadl jako nepřátelský Třetí říši úplně²⁹.

---

²⁹ „Arizace“ a arizátoři- D. Jančík, E. Kubů, Karolinum, Praha 2005

Kapitola IV.

Prováděcí předpisy k nařízení o židovském majetku

Jak bylo již předchozí kapitole uvedeno, §11 nařízení říšského protektora o židovském majetku upravovalo generální zmocnění k vydávání prováděcích výnosů k tomuto nařízení.

Právo vydávat právní předpisy upravovalo i nařízení ze dne 7.6.1939.

V §1 se uvádí, že říšský protektor může měnit autonomní právo, pokud toho vyžaduje společný zájem. Hned následující paragraf zmocňuje říšského protektora k vydávání právních předpisů všeho druhu. Ten také rozhodoval dle §3, zda některý z předpisů vydaný autonomní správou odporuje smyslu poskytnuté ochrany Třetí říši.

Impulsem k tomuto kroku říšského protektora bylo „řešení židovské otázky“. Německé úřady chtěly provedení tohoto úkolu přenechat protektorátní vládě, ta však zaujala podle názoru okupantů- liknavé stanovisko a zdráhala se vydat i některá jiná nařízení. Odpovědí říšského protektora bylo nařízení, které podstatně rozšířilo jeho kompetenci v oblasti normotvorby .

„Zatímco Hitlerův výnos 16.3. 1939 zmocňoval protektora k „vydáváním nařízením nutná ve společném zájmu jen „je-li nebezpečí z prodlení“, nyní získal v podobné situaci právo „vydáváním právní předpisy všeho druhu“ a navíc měnit nařízením autonomní právo.

Tuto novou kompetenci říšský protektor von Neurath a jeho nástupci hojně využívali.³⁰

1. Prováděcí nařízení z 21.6.1939

Toto první z devíti prováděcích nařízením přenáší oprávnění k rozhodování o židovských hospodářských podnicích dle §1 a 2 nařízením o židovském majetku z říšského protektora na Oberlandraty(tj. vrchní zemské úřady).

Říšský protektor si ale nadále ponechal pravomoc rozhodovat o hospodářských podnicích s větším počtem dělníků nebo zaměstnanců než 100 nebo s ročním obratem přes 3 miliony korun.

Budoucnost menších podniků, jejich přechod do rukou budoucího arizátora nebo konečná likvidace pak bylo na rozhodnutí vrchních zemských radů.

Říšský protektor pak nakonec schvaloval způsob dispozice s takovými menšími podniky³¹.

³⁰ Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, Ján Grónský, Praha 2005

³¹ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jánčík, E. Kubů, Jan Kuklík ml.

Cílem tohoto nařízení bylo převést majetek formálně bezvadnou cestou do arijských rukou a to tak rychle, než se o to pokusí protektorátní vláda.

Treuhänder

Dle §9 nařízení o židovském majetku mohl (výlučně) říšský protektor ve vhodných případech jmenovat do podniků zplnomocněné správce (treuhändry), jež podléhali jeho doзору a kteří měli za úkol zajistit chod spravovaného podniku do doby likvidace nebo jeho likvidaci sami provést či prodat německým státním příslušníkům³². Tento zplnomocněný správce měl právo vlastním jménem na účet podniku nebo postiženého provádět všechny právní úkony ke splnění úkolu jemu svěřenému, byl oprávněn volně nakládat s předměty, na nichž vážnou zástavní práva jakéhokoli druhu nebo podobná práva.

Dle Dr. Juráška nebyl treuhänder zmocněnec podniku a neplatily pro něho vůči podniku předpisy o smlouvě mandátní. Též před soudy by měl vystupovat vlastním jménem. Z procesního vyvstává otázka, před jakým soudem by měl takový treuhänder vystupovat, zda by měl být věcně příslušný soud protektorátní či říšský.

Dr. Jurášek se ve své knize Příročí peněžních ústavů a předpisy o židovském majetku vyjadřuje v tom smyslu, že všude tam, kde bude treuhänder říšským občanem (což bylo skoro vždy), měl by být příslušný k projednání a rozhodnutí věci soud říšský.

Výlohy vznikající z vedení podniku nebo organizace zplnomocněným správcem nesl tento podnik či organizace.

Při prodeji hrály velkou úlohu říšskoněmecké peněžní ústavy jako zprostředkovatelé mezi židovským vlastníkem a budoucím arizátorem.

Ačkoli banky fungovaly jen jako zprostředkovatelé, jejich profit na takovýchto transakcích nebyl malý.

Největší podíl na zisku měly Deutsche a Dresdner Bank, jejichž výše zisku z provádění arizace byla za období let 1933-1945 téměř 1 miliarda DM. Pro ty, kteří neměli dostatek likvidních finančních prostředků k nabytí arizovaného podniku, byl připraven tzv. „arizační úvěr“, který poskytovaly také říšskoněmecké peněžní ústavy.

---

³² Osud židů v Protektorátu, Ústav pro soudobé dějiny, Trizonia 2001

„Tak jak byli Židé na základě nařízení říšského protektora vyřazováni z hospodářství Protektorátu a postupně jim zakazována v jednotlivých oblastech hospodářská činnost, přibývalo „arizačních úvěrů“. Z ulic měst mizeli židovské obchody, v nichž se často dosazený nucený správce stával novým vlastníkem. Obdobný osud postihl židovské velkoobchodní podniky, řadu průmyslových podniků, krejčovství a vůbec provozů různého druhu. Konkrétní čísla lze uvést jen u Německého úvěrního ústavu, u něž se asi z osmdesáti procent zachovala agenda související s agendou s říšskou pomocí. Na jejím základě je podchycena arizace více než 200 židovských firem a více než šedesáti nemovitostí, kterou v letech německé okupace umožnili arizační úvěry s říšskou zárukou ve výši přesahující 175 miliónů poskytnuté Německým úvěrním ústavem. Kupní cena těchto nemovitostí přesahovala 210 miliónů protektorátních korun“.³³

Úrok byl většinou nastaven okolo 5 procent a byl jedním ze způsobů jak získat novou klientelu a posílit své postavení na trhu.

Původně byl „arizační úvěr“ jen vedlejším zdrojem financování nákupu židovského majetku, ale později, když nebylo dostatek „vhodných“ arijských osob, protože tyto nedisponovaly potřebnými finančními prostředky, byly dokonce poskytovány úvěry s říšskoněmeckým ručením. K takovýmto úvěrům zajištěným ručením dával souhlas říšský protektor.

2. Prováděcí nařízení ze dne 8.12.1939

rozdělené do osmi článků upravovalo v čl. 1 přenesení oprávnění k udělení schválení podle §1 Nařízení na Oberlandráty, pokud se nejednalo o podniky s počtem více než 100 dělníků a zaměstnanců anebo s ročním obratem více než 3 mil. korun. Ve stejném rozsahu byla na Oberlandráty přenesena i pravomoc či odvolat zplnomocněné správce a důvěrníky.

Čl. 2 pak vyjímá z povinnosti dle §1 Nařízení opatření o směnkách, šecích, obchodnických poukázkách, obchodnických závazných listech, zástavních a podobných cenných papírech, pokud se opatření udržují v rámci obvyklého obchodního styku obchodníka. Do procesu schvalování dle §1 Nařízení bylo zahrnuto dle čl. 3 prováděcí nařízení zcizení židovského majetku v exekuci. Zároveň tento článek upravuje nakládání se zabavenými židovskými předměty.

²⁷ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jánčík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

Čl. 4 se dále týká zápisu do veřejných knih a rejstříků, kdy k žádostem jakéhokoli druhu, majícím za předmět zápis do veřejných knih bylo nutno připojit prohlášení o tom, zda osoba, která takovouto žádost podává je Židem, popř. židovským podnikem. Notáři a právní zástupci byli povinni o této skutečnosti účastníky poučit³⁴. V případě, kdy prohlášení, že se na právním jednání neúčastní Židé, židovské podniky nebo židovská sdružení osob, nebylo předloženo, byla žádost zápis odmítnuta.

3. Prováděcí nařízení ze dne 26.1.1940

se týkalo zlata, stříbra, platiny, drahokamů, perel a jiných cenností.³⁵

Dle §1 Židé, židovské podniky a sdružení židovských osob mohou předměty ze zlata, platiny a stříbra, jakož i drahokamy a perly, nalézající se v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví prodat, ale jen se zvláštním svolením, které udílel dle nařízení o židovském majetku ze dne 21.června 1939 říšský protektor, a pouze jediné právnické osobě, jíž byla obchodní společnost Hadega s.r.o.. Tato restrikce platila i pro kterékoli jiné cennosti, pokud cena za jednotlivý předmět nebo jednu sbírku předmětů přesahovala 10.000.

Nenápadná německá obchodní společnost Hadega s.r.o. se sídlem v Praze, byla jako jediná právnická osoba zmocněna ke zprostředkování prodeje židovských cenností po vzoru Městské zastavárny v Berlíně. Organizačně byla od roku 1938 součástí koncernu Kredit der Deutschen a přímo podléhala Úřadu říšského protektora (ten totiž také jediný mohl dávat souhlas k převodům a přechodům cenného majetku), který dohlížel nad její činností a na jehož účet byly připisovány zisky z prodejů židovských cenností.³⁶ Mechanismus výkupu probíhal tak, že židovský vlastník potom co obdržel souhlas Úřadu říšského protektora ke své žádosti o povolení prodeje svých cenností doručil je společnosti Hadega a ta je za pomoci spolupracujících klenotníků ohodnotila, resp. podhodnotila a částku zkrácenou o nejrůznější daně a dávky a extrémně neodpovídající reálné ceně předaných šperků a jiných cenností pak připsala na vázaný účet vlastníka. Zpočátku ale nebyl objem takto převáděného zboží vůbec velký. Židé se jako zdatní obchodníci do obchodů se společností Hadega nijak nehrnuli, naopak. Uchovávaly své cennosti doma a prodej odkládali, jak jen to bylo možné.

³⁴ Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek, Praha 1942

³⁵ Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek, Praha 1942

³⁶ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

V březnu roku 1940 však Úřad říšského protektora vyvinul na židovské vlastníky nátlak a ti pak byly nuceni pod hrozbou obvinění z trestného činu a následného velice přísného trestu k deponování zlata, stříbra, šperků, a jiných cenných předmětů u některé z říšským protektorem vymezených devizových bank.³⁷

4. Prováděcí nařízení ze dne 7. února 1940

§1 stanovil povinnost židovským podnikům včetně živnostenských podniků (vyjma kočovných živností, podomních obchodníků a svobodných povolání) obligatorně oznamovat veškerý tuzemský i zahraniční majetek podle stavu ze dne 31.12.1939. To samé platilo i pro podniky jimž nebylo ještě schváleno převedení do nežidovských rukou a jimž nebyla vyvrácena domněnka o jejich židovské povaze (viz nařízení ze dne 26. ledna 1940 o vyřazování Židů z hospodářství).

U židovských podniků řízených správcem k věrné ruce (Treuhänder), důvěrníkem nebo vnuceným správcem (dle vládního nařízení z 21. března 1939, č. 87 Sb.), podléhali přihlašovací povinnosti tyto osoby.

Dle §3 byli Židé a sdružení židovských osob povinni přihlásit veškerý pozemkový majetek a práva pozemkovému právu rovnající, jež se nalézali v jejich rukou. Totéž platilo pro pozemkový majetek a práva na pozemcích patřící manželce (manželu) Žida (Židovky).

Dle §4 byli Židé a židovská sdružení povinni přihlásit do 15. března 1940 veškeré akcie, podílnická práva, která byla zahrnuta v jejich majetku.

Tato povinnost byla stanovena i židovským fyzickým osobám, nežidovským manželům a židům cizí státní příslušnosti a to do 15.3.1939. Přihlašovat nebylo nutno majetek, který sloužil osobnímu užívání, nebo jehož hodnota nedosahovala 5000 RM.

5. Prováděcím nařízením ze dne 2. března 1940,

jehož vydání umožnilo vlastní persekuci zásahy do vlastnického práva Židů³⁸, bylo uloženo židům, židovským podnikům a sdružením uložit do depot některé

³⁷ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml.

³⁸ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

devizové banky znějících na jejich jméno veškeré cenné papíry, zlato, stříbro, perly a jiné cennosti, a to po prodloužení lhůty do 30.4.1940.

Tato depozita musela být také jako židovská označena (nesměla být tedy anonymní). Vyhláška ministerstva financí č. 160/ 1939 stanovila, které peněžní ústavy jsou považovány za devizové banky.

Tímto prováděcím předpisem byly takto zlegalizovány zásahy i do majetku fyzických osob. Příslušným pro udělení výjimky byl říšský protektor.

Spolu s tímto nařízením byla vydána i prováděcí vyhláška, která stanovila exempci pro cennosti určené výlučně pro osobní potřebu, jako byly např.: snubní prsteny, stříbrné přibory, zlaté zubní korunky apod.

Další vyhláškou účinnou od 8.3.1940 pak byly výše uvedené restriktce vztaženy i na manžely/ manželky Židů/ Židovek³⁹.

Zlato, stříbro, platina, stejně jako drahokamy a jiné cennosti byly majetkem, jež měl být Židům a židovským organizacím zcela odebrán a převeden v letech 1939-1945 do vlastnictví Říše.

„Persekuční proces omezování vlastnických práv a následné vyvlastnění cenností, které se nacházely v majetku židovských subjektů, byl realizován na základě složitého a navzájem se překrývajícího souboru právních předpisů, připouštějícího navíc nejednoznačný výklad“.⁴⁰

„Německá okupační správa v Protektorátu Čechy a Morava odebrala do května 1945 židům nejméně 413,6 kg zlata, 16 700 kg stříbra, 5128,8 karátů briliantů a 582 karátů diamantových routů. Ne všechny tohoto typu byly rozebrány na kov a kameny. Část jich byla prodána in extenso, nejcennější zlaté mince byly předány Muzeu peněz při Německé říšské bance v Berlíně. Část šperků zůstala v trezorech bank až do konce války. Nacistickou správou vytvořený mechanismus byl schopen evidovat i tříkorunový stříbrný knoflík.

Na druhé straně je třeba připomenout, že se na něm dokázalo přizívat množství osob, které s ním měly dočinění na jakékoli úrovni. V jedné z poválečných výpovědí před západoberlínským restitučním soudem je zaznamenáno, že několika miliónový briliantový solitér byl prodán za dvě stě marek manželce říšského protektora, údajně jako falsifikát...Osudy židovského zlata byly velmi pestré. Část se ho rozprodala, část jej vešla přetavena v anonymní cihly do zlatých

---

⁴⁰Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

reserv Národní banky pro Čechy a Moravu, část jej čekala až do posledních dnů války na zpeněžení v trezorech vybraných německých bank.

Smutně příznačné je, že po osvobození toto židovské zlato padlo do rukou Rudé armády a bylo jako válečná kořist přepraveno do Sovětského svazu. Na žádosti československé vlády vysvětlující, že se nejednalo o majetek německý, ale o majetek perzekvovaných židovských osob sovětská administrativa nebrala zřetel a tak tento majetek nebylo možno později restituovat⁴¹

6. Prováděcí nařízení ze dne 29.3.1940

přenáší oprávnění dle §1 Nařízení o židovském majetku na Oberlandaty s výjimkami pro např.: hospodářské podniky s počtem dělníků a zaměstnanců větším než 100 nebo s ročním obratem přesahujícím 3 miliony protektorátních korun, banky, cenné papíry aj..

Pokud dával podle tohoto výnosu schválení zemský rada (tj. oberlandát), bylo možno se proti tomuto rozhodnutí odvolat formou stížnosti k říšskému protektorovi a to ve lhůtě 14 dnů ode dne doručení. Podání bylo nutno v německém jazyce, jakožto jazyce úředním a bylo spojeno s devolutivním účinkem. Autoremedura přípustná nebyla. Rozhodnutí protektora o podané stížnosti bylo konečné- další opravný prostředek neexistoval.

7. Prováděcí nařízení ze dne 10.7.1940

zavádělo nutnost tzv. připouštění pro osoby, které přebíraly správu židovského majetku. Toto připouštění přicházelo v úvahu u majetku jehož hodnota přesahovala 100 000 korun. Zapisovalo se do listin vedených Úřadem říšského protektora a dle §1 měl říšský protektor pravomoc toto připouštění kdykoli odvolat.

Dle §2 nařízení muselo být připouštění navrhnuo během dvou týdnů, pokud majetek začal být zpravován před účinností tohoto nařízení.

§3 zavedl obdobná pravidla pro přenesení hlasovacího práva u kapitálových společností, společenstev a spolků nebo společností podobného druhu. Jednání, která se přičila tomuto ustanovení nebo ho jakkoli obcházela prohlašoval §4 za právně neúčinná⁴².

⁴¹ Arizace a restituace židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

⁴² Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek, Praha 1942

8. Prováděcí nařízení ze dne 16.9.1940

stanovilo povinnost evidence a přihlášení držených nebo vlastněných cenných papírů. Dle §1 se nařizovalo Židům, židovským podnikům a židovským sdružením osob přihlásit držbu cenných papírů v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví s výjimkou směnek, šeků, kupeckých poukázek, záručních listů, nákladních listů, skladních listů, obilních zástavních listů a podobných papírů obchodního styku. Ve smyslu §3 bylo nutno tyto cenné papíry přihlásit podle stavu ke dni 1. listopadu 1940. Přihlašovací povinnost byla v §5 vztahena i na nežidovské vlastníky, jež měly za manžele žida a toto manželství nebylo k datu 1. listopadu rozvedeno či rozloučeno. §6 pak zaváděl tuto povinnost pro manžele Židů pro futuro.

Za cenné papíry nebyly ovšem považovány vkladní knížky spořitelny a jiných peněžních ústavů, vkladní listy Poštovní spořitelny a podobné cenné papíry, jakož i pojistky.⁴³

9. Prováděcí nařízení ze dne 21. října 1940 upravoval původní nařízení ze dne 21. června 1939 o židovském majetku. Dle §1 totiž mohly být povoleny výjimky ze zákazu nabývání a pachtování pozemků a práv na pozemcích, jakož i ze zákazu zřizování a nabývání hospodářských podniků a podílů na nich a cenných papírů židy, židovskými podniky nebo židovskými sdruženími. Stejně jako některé předešlé právní normy nabylo toto nařízení platnosti se zpětnou účinností a to k datu 15. března 1939.

---

⁴³Právní postavení židů v Protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000

Kapitola V.

Vyřazování Židů z hospodářství v Protektorátu

Právními prostředky hospodářské perzekuce v Protektorátu bylo zejména nařízení říšského protektora ze dne 26.1.1940 a jeho dva prováděcí výnosy.

Nařízení říšského protektora ze dne 26.1.1940 k vyřazování Židů z hospodářství v Protektorátu tvoří právní rámec pro opatření k vylučování Židů z hospodářství v Protektorátu⁴⁴.

Toto nařízení označuje za židovské podniky i živnostenské provozovny, na než se vztahují předpoklady §7 nařízení říšského protektora o židovském majetku a vůbec celkově je jeho smyslem destrukce židovského hospodářského života. Takovým podnikům mohlo být zakázáno vedení hospodářských podniků jakéhokoliv druhu a pokud se tak stalo měly být zlikvidovány a zrušeny.

Výjimky z tohoto nařízení uděloval říšský protektor nebo oberlandrati příslušní dle nařízení říšského protektora o židovském majetku a to ze všeobecných hospodářských důvodů nebo zajištění potřeb obyvatelstva.

„Těmto podnikům mělo být zakázáno působit ve výrobní či jakékoli jiné ekonomické sféře, aby byly poté zrušeny a zlikvidovány“⁴⁵. Podle prováděcí vyhlášky říšského protektora pak měly židovské závody jejichž likvidace byla nařízena nabídnout veškeré zboží, které měly na skladě tzv. zhodnocovacímu místu, kterým byla Společnost pro zhodnocování zboží s.r.o..

V § 7 nařízení o vyřazování židů z hospodářství Protektorátu byly vyloučeny veškeré nároky na odškodnění. Následující paragraf pak odkazuje na přiměřené použití § 10 nařízení o židovském majetku v oblasti jednání odporujících tomuto nařízení.

O případných pochybnostech rozhodoval formou správního rozhodnutí říšský protektor (§ 9).

První prováděcí výnos k nařízení Říšského protektora o vyřazování židů z hospodářství ze dne 26.1.1940 zakazuje židovským podnikům v oboru maloobchodu s textiliemi, obuví a kožešinami vedení hospodářských podniků a ke dni 30.dubna1940, a zároveň se jim zakazovalo účastnit se jakýchkoli trhů, veletrhů nebo výstav či na ně přijímat objednávky.

V těch židovských obchodech, kde se prodávají textilie, obuv nebo kožešiny, bylo nutno tento prodej zastavit, a to také do 30. dubna1940.

⁴⁴ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

⁴⁵ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí

Ke stejnému datu bylo nakonec tohoto prováděcího výnosu židům zakázáno provozování podomního obchodu a všech kočujících živností.

Druhý prováděcí výnos k nařízení Říšského protektora o vyřazování židů z hospodářství Protektorátu ze dne 19.3.1940 se týkal především filmového průmyslu a židovských podniků podnikajících v tomto oboru.

Na základě § 2 a 9 nařízení říšského protektora o vyřazování židů z hospodářství v protektorátu se tímto nařízením židovským podnikům zakázala veškerá hospodářská činnost v protektorátu, která souvisela s oblastí filmovou.

Vyřazování Židů z hospodářství v oblasti pracovního trhu

Diskriminace a vyřazování židů z oblasti pracovního trhu se týkalo nejprve židovských zaměstnanců ve státních službách, peněžních ústavech a o ty, kteří provozovali své zaměstnání jako svobodné povolání.

Od 16.3.1939 byly všichni židovští zaměstnanci ve veřejné správě (např. soudy, vysoké školy apod.) vypovězeni ze služby (nařízení ze dne 24.4.1940).

Židé tak již nesměli být advokáty, zvěrolékaři, lékárníky, nesměli se účastnit politického života, být členy spolků a různých korporací a pokud jim byla udělena výjimka příslušným ministerstvem, bylo stanoveno určité procento, které nesmělo být počtem židovských příslušníků určitého svobodného povolání přesaženo; např.: počet povolených židovských zvěrolékařů nesměl přesáhnout 2 % .

Dle vládního nařízení ze dne 6.června.1939 o umístování a jiném zaopatření zaměstnanců vojenské správy a déle sloužících byli veřejní zaměstnanci, jejichž manželkou byla Židovka, nebo židovský míšenec, tj. ten, kdo pochází z jednoho nebo 2 plně židovských prarodičů, pokud sám neplatí za žida, převedeni na trvalý odpočinek, stejně tak jako zaměstnanci vojenské správy. Veřejným zaměstnancům mohla být poskytnuta výjimka, pokud byli již v roce 1914 státními zaměstnanci, nebo bojovali v První světové válce na straně monarchie.

Dle § 1 nařízení o propouštění židovských zaměstnanců v Protektorátu ze dne 23.10.1939 dovoluje vypovědět služební smlouvy všeho druhu a to k 1.dni každého následujícího měsíce při zachování šestitýdenní výpovědní lhůty. „Uplynutím výpovědní lhůty zanikají všechny nároky zaměstnance vyplývající ze služební smlouvy, zvláště nároky na platy zaopatřovací a odbytné . Propuštění zaměstnanci dostanou odbytné a případně i zaplacené příspěvky do závodního pensijního fondu. Za právně neúčinná byla prohlášena tomuto nařízení odporující, zákonná nebo smluvní ustanovení o odbytných, odpočivných požitcích, pensích nebo jinakých opětovných nebo jednorázových odškodněních. Tímto ustanovením nejsou však dotčeny nároky podle zákona ze dne 21.února 1929, č. 26 Sb., o pensijním pojištění zaměstnanců ve vyšších službách“⁴⁶

Toto nařízení se vztahovalo na služební smlouvy všeho druhu se židovskými zaměstnanci.

⁴⁶ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

Dle platného občanského zákoníku se služební smlouvou rozuměla smlouva, ve které se zavázal zaměstnanec vykonávat práce po určitý čas.

Co se týče nároku na odchodné, ten mohl být jednorázově přiznán zaměstnavatelem, nejvýše však do poloviny ročního příjmu.

V důsledku soustavného propouštění tak vznikala skupina nezaměstnaných, kteří byli poté zařazováni do pracovního procesu tím, že byli povoláváni k práci nekvalifikované, jako např. stavba železnic a silnic. Někteří našli práci též jako zemědělci při venkovských statcích. Od roku 1941 bylo pracovní nasazení židů centrálně řízeno z Prahy na podkladech lékařských zpráv prováděných Židovským ústředím práce. Z 18 259 mužů ve věku 18-50 let bylo uznáno přibližně 16 tisíc práce schopných.

Židovské ústředí práce byl úřad, který byl zřízen za účelem zaregistrování a převedení na jinou práci, Židů jakožto pracovních sil vyřazených z hospodářství, a to na základě pokynů Ústředny pro židovské vystěhování. Např.: v červenci roku 1940 byl výnosem Ústředny pro židovské vystěhování zřízena pracovní skupina pro školní statek v Lípě, na to potom navazovalo zřízení „Přeškolovacího tábora v Lípě“ u dnešního Havlíčkova Brodu.

Tento pracovní tábor byl postaven 30 židovskými dělníky a dvěma stavebními odborníky. Původně byl tvořen třemi baráky a bylo v něm místo na spaní pro 400 dělníků. Osazenstvo tvořili ale také mimo lékařské služby a administrativního oddělení, dozorcí, kteří měli dohlížet na dodržování pracovní disciplíny, kázně a výkon Židů.

Tábor byl přímo podřízen zástupci Ústředny pro židovské vystěhování. Počet „přeškolovaných“ rychle stoupal. Z původních 30 jich ke konci roku 1942 bylo 1259. „Stojí za zmínku, že navzdory všem obtížím, které se vyskytly, splnil tábor svůj úkol: účastníci přeškolování se seznámili s manuální prací všeobecně, zejména s prací v zemědělství, a přivykli pracovní disciplíně“.⁴⁷

Z uvedeného Hlášení Židovské náboženské obce z roku 1942 je možno vidět, jak nevině mohla vypadat a také vypadala perzekuce Židů na našem území.

---

⁴⁷ Židé v Protektorátu, Hlášení Židovské náboženské obce 1942- H. Krejčová, J. Svobodová, A. Hyndráková, Praha 1997

Úřední důkaz rodového původu

Aby mohla být rasová opatření plně uplatňována, nesmělo být sporu o tom, že subjektem prováděcích předpisů a nařízení je právě Žid. Doklady původně vydávané, které prokazovaly původ osob nebyl považován za dostačující a proto bylo v této souvislosti vydáno nařízení o opatřování dokladů pro úřední důkaz rodového původu ze dne 19.května 1939.

Obstaráváním těchto dokladů bylo pověřeno dle §1 ministerstvo vnitra. Dle §2 byla úřadům, orgánům a soudům uložena povinnost vydávat ministerstvu vnitra podle jeho dožádání listiny o osobním stavu, výpisy z veřejných knih a soudních spisů a osvědčení o zápisech v seznamu obyvatelstva. Za takovéto listiny byly považovány rodné a křestní listy, oddávací listy, listy úmrtí, doslovné opisy matričních záznamů, výtahy z veřejných knih a soudních spisů a za záznamů o seznamech obyvatelstva.

Doklady si byli povinni opatřovat němečtí státní příslušníci u úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě (Valdštejnský palác) a příslušníci Protektorátu u úřadu ministerstva vnitra (Praha 3-Thunovská 20).

Podání měla být vyplněna na zvláštních formulářích, které bylo možno zakoupit např. v knihkupectví. Za vystavení dokladu bylo nutno zaplatit poplatek. Pokud vylo nutně vyhledat příslušnou osobu v určitém archivu, aby při vydání dokladu nedošlo k omylu, bylo toto vyhledávání rovněž zpoplatněno a to za každou započatou půlhodinu vyhledávání.

Doklady se vyhotovovaly v jazyku, ve kterém byl sepsán příslušný zápis.⁴⁸

---

⁴⁸ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

Ústředna pro židovské vystěhování

Zřízení úřadu nazvané Ústředna pro židovské vystěhování dne 15.7.1939 říšským protektorem K. von Neurathem bylo důsledkem již výše zmíněných obav před přechodem arizovaného majetku do českých rukou a tak se snahy o prosazení protektorátní úpravy Ústředny neprosadily, ačkoli jednání ohledně židovského vystěhování čile probíhala a protektorátní vláda vystěhování Židů projevila jasnou podporu. Zřízení Ústředny pro židovské vystěhování bylo demagogicky zdůvodňováno tím, že její činnost má vzhledem k jednotnému zpracování veškerých otázek židovského vystěhovalectví podle říšského vzoru zabraňovat „poruchám a průtahům při vystěhování Židů z Čech a Moravy“ a zároveň působit ve prospěch jeho „podpory a urychlené úpravy“⁴⁹. Řešení „židovské otázky“ se tak dostalo do rukou těch „nejpovolanějších“ a zřízením Ústředny byl zároveň vytvořen úřad, jež měl zásadní a rozhodující roli při nucené emigraci a arizaci majetku uprchlých Židů.

Ústředními postavami, které stály v čele tohoto úřadu byli velitel bezpečnostní policie Walther Stahlecker a Adolf Eichman, který již působil při zakládání Ústředny pro židovské vystěhování ve Vídni.

„Ústředna byla zřízena jako služební místo velitele bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava a byly jí přikázány veškeré záležitosti spojené se židovským vystěhovalectvím Protektorátu“⁵⁰. Do její kompetence dle její zřizovací listiny patřilo především organizace vystěhování, zjišťování finančních prostředků k těmto účelům, vyjednávání s dopravními společnostmi, a v neposlední řadě také centralizaci úřadů, jež měly podobný předmět činnosti.

Struktura úřadu a administrativní průběh byl veden vídeňským vzorem. Původně byli Židé k emigraci nuceni, ale později tento nátlak vzbudil obavy, že mimo Říši již nebude státu ochotného přijímat židovské vystěhovalce, když budou tyto státy, zejména USA, zahlceny uprchlíky z Čech a Moravy.

Ti kteří se rozhodli opustit Protektorát byli nuceni zaplatit tzv. daň z vystěhování, jež byla zavedena vládním nařízením ze dne 23. listopadu 1939, č. 287 Sb. Následně upravena Oběžníkem ministerstva financí ze dne 17.ledna 1940, kterým se vydávají pokyny o provádění přepisů o dani z vystěhování.

Dle §1 vládního nařízení byly této dani podrobeny:

- a) osoby, které byly dne 28.února 1939 česko-slovenskými státními občany,

⁴⁹ Terezínské studie a dokumenty 1997-M. Kárný, M. Kárná

⁵⁰ Právní postavení židů v Protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000

- b) osoby, které byly dne 31.března 1931 německými státními příslušníky nebo 1.ledna 1938 rakouskými spolkovými občany, a osoby, které se staly německými státními příslušníky zákonem o zpětném spojení sudetoněmeckých území s Německou říší ze dne 21. listopadu 1938 ve spojení se smlouvou mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce,
  - c) osoby, které měly česko-slovenské státní občanství a nestaly se ani podle smlouvy mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce německými státními příslušníky ani podle výnosu Vůdce a říšského kancléře ze dne 16.března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava německými státními příslušníky nebo státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava,
  - d) osoby, které v době vystěhování nemohou prokázat žádné státní občanství, jestliže se tyto osoby po 14. březnu 1939 vystěhovaly nebo vystěhují z území nynějšího Protektorátu Čechy a Morava jinam než na území říše Německé.
- §2 uvádí výčet osob, které jsou od daně osvobozeny:
- a) ti, kteří jsou dle předpisů o přímých daních osvobozeni od daně důchodové
  - b) osoby, jimž ministerstvo financí vydá podle volného uvážení potvrzení, že jejich vystěhování se stalo nebo děje v zájmu Protektorátu.
  - c) osoby, jejichž jmění podrobené dani nepřevyšovalo v den vzniku daňové povinnosti 200.000 korun, nebo jejichž důchod podrobený dani nebyl větší než 140.000 korun.

Toto se ovšem dle §2 prováděcího nařízení ze dne 21.prosince 1939, č. 33 Sb. netýkalo Židů, jimž takovéto osvobození zásadně nebylo možno přiznat⁵¹

Dle §3 bylo dani z vystěhování podrobena veškeré jmění movité i nemovité, ať je kdekoliv. Za jmění byl v tomto smyslu považován soubor předmětů a práv majetkových po srážce dluhů a břemen, pokud ho lze ocenit penězi. Do jmění se započítávaly i dary jejichž hodnota převyšovala 10.000 korun, pokud tyto nesloužily k účelům vědeckým, vyučovacím, dobročinným či účelům obecně prospěšným.

§6 určoval pravidla pro oceňování majetku podléhající dani. Rozhodnou byla obvyklá prodejní cena, přičemž její stanovení určovalo speciální vládní nařízení. Výši daně

⁵¹ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

z vystěhování stanovil §7 a to jako 25 procentní z čisté hodnoty jmění podrobené dani. Každá osoba podrobená dani byla dle §10 povinna podat u příslušné berní správy daňové přiznání, v němž se mimo relevantního majetku měly uvádět také veškeré skutečnosti, poměry a okolnosti rozhodné pro vyměření daně.

Za významný zásah do vlastnického práva považují ustanovení §11. V jeho čtvrtém odstavci se totiž stanoví, že majetek, který subjekt daně v přiznání neuvedl, propadá ve prospěch Protektorátu.

Proti vyměření daně se bylo možno odvolat k místně příslušnému zemskému finančnímu ředitelství, proti jehož rozhodnutí odvolání již nebylo možné.⁵²

Kromě této daně byli nuceni Židé vyplácet Židovské náboženské obci na základě výnosu Ústředny pro židovské vystěhování pro „krytí jejich nákladů“ a to nezávisle na dávkách, které vybírala sama Ústředna. Podle zprávy oddělení cestovních pasů pražského policejního ředitelství z 22.8.1939 dosáhla od zahájení činnosti Ústředny do té doby nejvyšší částka vyměřená podle majetkových poměrů vystěhovalce 72 000 korun. Další informace o výši vyměřených dávek se již v dochovaných materiálech nevyskytují a lze předpokládat, že okupační správa přijala opatření, jež zabraňovala jejich pronikání na veřejnost. Stejně tak ještě v průběhu roku 1939 vydalo vedení Ústředny přísný zákaz Židovské náboženské obci a Palestinskému sdělovat protektorátní správě jakékoli informace o vypravování transportů židovských vystěhovalců a o počtu osob, které jimi odjížděli.⁵³

Židé byli také podrobeni dalším daňovým a poplatkovým povinnostem. Vybírala se náboženská daň, dávka z majetku, příspěvky za vystavení rodných a úmrtních listů (až 500 K), příspěvky za vyplnění a revizi vystěhovalčeských map (až do 5000 K), za pohřbívání a jiná daňová zatížení. Za období od 28.7.1939 do 31.7. 1940 byla tímto způsobem získána částka ve výši 1 370 380 protektorátních korun . Z této sumy bylo předáno úřadů říšského oberlandráta 1 341 040 korun. Ve prospěch protektorátní správy bylo vybráno 29 340 korun za vystavování protektorátních pasů v době od 28.7. do 12.9.1939, jelikož od 14. září byly povinně nahrazeny pasy říšskoněmeckými a tudíž tento poplatek přecházel ve prospěch okupačních úřadů.⁵⁴

Předpisování těchto dávek se dělo také na základě již zmíněného přiznání majetku⁵⁵

⁵² Právní prakse 1939-1940, Nová daň z vystěhování-F. Řečinský

⁵³ Viz zpráva oddělení cestovních pasů prezidia ministerstva vnitra ze dne 3.12.1939

⁵⁴ Zpráva oddělení cestovních pasů policejního ředitelství ministerstva vnitra ze dne 1.8.1940

⁵⁵ Židé v Protektorátu, Hlášení židovské náboženské obce 1942-H. Krejčová, J. Svobodová, A. Hyndráková, Praha 1997

Samotné vystěhovávání bylo upraveno mj. vládním nařízením ze dne 23.6.1939. Podle tohoto nařízení, kterým se vydává devizový zákon bylo možno vyvážet při emigraci svršky (např. kožichy), věcné dary, zlato, drahé kameny, obrazy a jiné cennosti jen se zvláštním povolením, za jehož vydání se samozřejmě platil poplatek, který ironicky vyjádřeno „kryl potřeby jeho vydání“ ve výši až 20 tis. korun. O nacistické úřední mašinérii napsala Hannah Arendtová ve své Zprávě o banalitě zla: „Na jedné straně vstoupí židovský občan, který ještě něco vlastní, továrnu, obchod či bankovní konto. Projde celou budovou od přepážky k přepážce, a když vyjde, je bez haléře a bez jakýchkoli práv. Zato má pas, v němž stojí: Do 14 dnů jste povinen opustit zemi“. Tato listina byla vydávána úřadem gestapa- Zentralstelle für jüdische Auswanderung, jehož čele stál Obersturmführer P. Eichmann, který byl přímo pověřen tím, aby Protektorát zbavil židů⁵⁶.

Od 15. března 1939 do ledna roku 1940 bylo z území Protektorátu vystěhováno přibližně 25 tisíc osob židovského původu.

„Vzhledem k údajům o činnosti ústředny za první rok její činnosti je evidentní, že nemalá část z tohoto počtu se vystěhovala jinými legálními způsoby ještě do 15. července 1939 a část jich opustila do vypuknutí války území ilegálně“⁵⁷.

Opuštění Protektorátu ale zdaleka neznamenal vyhnutí se nacistické genocidě.

Mnozí prchali do zemí, jako byla např.: Francie či Holandsko, které záhy podlehly válečné expanzi Třetí říše a byli následně deportováni do koncentračních táborů spolu s židovskými příslušníky dané země.

10.3.1940 vstoupilo v platnost nařízení říšského protektora O péči o židy a židovské organizace, který znamenal změnu v postavení Ústředny.

Tímto nařízením získala nejvyšší postavení v oblasti řešení „židovské otázky“, jakožto úřad, který mohl jakkoli ovlivňovat (zejména rušit) činnost židovských náboženských obcí a organizací. V případě rozhodnutí o zrušení nebo rozpuštění náboženské obce nebylo třeba jeho odůvodnění a proti tomuto rozhodnutí nebyl přípustný opravný prostředek.

Správu majetku Ústředny, který získala od vystěhovávaných Židů na základě výnosu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha z 12.10.1941, byla svěřena Vystěhovaleckému fondu, jež byl za tímto účelem zřízen.

Toto nařízení opravňovalo Ústřednu k převzetí a nakládání s majetkem, jež mělo vést ke „konečné arizaci“⁵⁸.

⁵⁶ Terezínské studie a dokumenty 1997-M. Kárný, M.Kárná, Akademia 1997

⁵⁷ Terezínské studie a dokumenty- M. Kárný, M. Kárná, Akademia 1997

Spolu s tím, jak se postupně vyhrcoval útlak Židů, byla i omezována možnost se vystěhovat. Židé byli umístěni do ghatt a následně do transportů směrem ke koncentračním táborům. Před odchodem do transportu byl každý deportovaný nucen vyhotovit přiznání majetku a uvést, která jeho část je v držení třetí osoby. Tyto osoby byly pak vyhledávány, aby byl uschovávaný majetek pochycen. V rámci odchodu do transportů byli nuceni podepsat listinu, která vyjadřovala souhlas s převodem veškerého jejich majetku. Neplatností takového právního úkonu učiněného pod strachem z násilí a bezprostředním ohrožením života se asi gestapo příliš nezabývalo...

Ještě do zřízení Ústředny náležela veškerá agenda související s vystěhováním Židů právě gestapu, jakožto útvaru říšské tajné policie, do jehož kompetence patřila mj. i židovská otázka, resp. konfiskace majetku nelegálně vystěhovaných. I po červenci roku 1939, kdy výjezdní povolení začala vydávat jen tato Ústředna si však gestapo udrželo pravomoc disponovat s majetkem vystěhovaných.

Po právní stránce umožňovala konfiskaci takového majetku dvě nařízení říšského ministra vnitra. Dle první nařízení ze dne 3. října 1939 o odejmutí protektorátního státního občanství bylo odebráno protektorátní občanství těm osobám, které škodily zájmům říše v cizině či které neuposlechly výzvy k návratu. Na základě tohoto jednostranného správního aktu a následné ztráty občanství propadal majetek osob zbavených občanství ve prospěch Říše.

Druhé nařízení říšského ministra vnitra ze dne 4. října 1939 o zabavování a konfiskaci majetku říši nepřátelským osobám či spolkům na území Protektorátu Čechy a Morava pověřovalo říšského protektora k úkonům spojeným s jeho prováděním. Následně vydané prováděcí nařízení přeneslo tuto pravomoc právě na gestapo, resp. na jeho dvě pobočky v Praze a Brně. Za Říši nepřátelské jednání bylo pak považováno jakékoli jednání zaměřené proti německé říši zahájené dnem vzniku protektorátu, zejména komunistů, levicových sociálních demokratů a židů.

Majetek, který na základě těchto nařízení propadl jako nepřátelský Říši, spravovaly pro gestapo Česká eskomptní banka a Česká banka union. Od září roku 1941 náležela pravomoc spravovat tento majetek Majetkovému úřadu, který byl za dva roky později zahrnut do úřadu Státního ministra pro Čechy a Moravu.

Konfiskovaný majetek, jehož hodnota byla vyčíslena k 1.7.1942 na 6,3 miliardy korun, byl různého druhu. Jednalo se o nemovitosti, majetek v držbě peněžních ústavů jako

---

⁵⁸ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

byly např.: vkladní knížky, bankovní konta, zástavní listy aj., cennosti, šperky, umělecké předměty atd.⁵⁹

---

⁵⁹ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

Treuhandstelle

Pro majetek deportovaných a vystěhovaných, jehož počet se stále zvyšoval, bylo nutno vytvořit správce, který by vykonával veškerou činnost s tímto arizovaným majetkem související.

Z tohoto důvodu byl vytvořen úřad zahrnutý do Židovské náboženské obce, jež ale plně podléhal Ústředně pro židovské vystěhování.

Z majetku tvořily největší část byty a jejich zařízení.

Židé, kteří čekali na shromaždišti na transport odevzdávali klíče od uzamčených bytů expozituře Židovské náboženské obce, která je následně předala Treuhandstelle. Při transportu o 1000 osobách bylo odevzdáváno přibližně 350 svazků klíčů⁶⁰.

Do takovýchto bytů byly pak posílány speciální skupiny, které je rozdělávali podle jejich hodnoty do čtyř skupin a také zajišťovali, aby se nezkazili potraviny v bytech se nalézající. Po provedené prohlídce se byt zapečetil.

Soupis věcí a nábytku prováděla také zvláštní skupina vybavená přesnými pokyny. Zvlášť se evidovali cennosti jako zlato, platina, předměty ze stříbra aj., o kterých byl sepsán zvláštní soupis a tyto předměty byly následně odevzdány Treuhandstelle k úschově. Samotné ohodnocování věcí v bytech se nalézajících prováděla osoba určená Ústřednou pro židovské vystěhování v Praze.

Po sepsání a ohodnocení se věci v bytech deportovaných zabalili a následně byly uloženy ve skladech k tomu určenými, jejichž počet stále rostl v přímé úměrnosti s počty deportovaných osob, a tak bylo nezbytné vytvořit různá oddělení skladů podle druhu zabaveného majetku.

Tak vznikly zvláštní sklady pro koberce, nábytek, tkaniny apod., jež podléhaly hlavní ústředně- Správě skladů.

Veškerý zabavený a uskladněný majetek byl převeden na Ústřednu pro židovské vystěhování v Praze, která i zajišťovala jeho prodej.

„Rozsah majetku konfiskovaného deportovaným na základě druhého nařízení říšského protektora ve věci „o péči o Židy a židovské organizace byl nemalý.

Jen v Praze bylo od zahájení deportací do konce roku 1942 vyklizeno 2901 bytů, jejichž bytové zařízení podle údajů Treuhandstelle mělo dosahovat 25 miliónu protektorátních korun. Dále v nich bylo zajištěno např.: 52 985 koberců, 1 532 458

⁶⁰ Židé v Protektorátu, Hlášení židovské náboženské obce 1942-H. Krejčová, J. Svobodová, A. Hyndráková, Praha 1997

knih, 144 734 obrazů, 3239 šicích strojů...Dalších 5200 bytů přitom čekalo na vyklizení.⁶¹

---

⁶¹ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

Okupační politika v oblasti ochrany měny

Mezi omezení Židů v oblasti hospodářského života patřilo bezesporu i opatření v oblasti ochrany měny vyhlášená ministerstvem financí a v oblasti soukromého pojišťovnictví v rámci pole působnosti ministerstva vnitra. Tato opatření vycházela ve formě oběžníků příslušných ministerstev a jejich účelem bylo evidovat židovský majetek a zamezit jeho vyvezení.

Výnos ministerstva financí ze dne 25. března 1939, o některých opatřeních k ochraně měny byl určen peněžním ústavům, jimž se nařizovalo, aby veškeré bezpečnostní schránky a uzavřené úschovy třetích osob byly uzavřeny a zaprotokolovány. Jejich otevření podléhalo dohledu úředních orgánů. V této souvislosti byl Židům zakázány výplaty s výjimkou těch, které sloužily k provozním účelům.

Z kont, které bylo možno považovat za osobní majetek Židů a které bylo nutno uvádět na zvláštních seznamech s spolu s výší konta a jménem „vlastníka“, nebo s nimž byly Židé oprávněni nakládat, směly být vypláceny částky nejvýše 1500 korun týdně.

Výjimku z tohoto omezení udělovalo ministerstvo financí. Absolutní zákaz výplat platil pro osoby s bydlištěm na území Říše mimo Protektorát. Následující oběžník ministerstva financí ze dne 31. března ukládal provádět úkony podle oběžníku ze dne 25. března zásadně jen orgánům revizního odboru ministerstva financí nebo orgánům okresních finančních ředitelství za součinnosti orgánů centrálních pátracích úřadů říšskoněmeckých. V případě nebezpečí z prodlení, konal preventivní kontrolní opatření orgán německého celního pátracího úřadu sám. Prostřednictvím oběžníku žádalo ministerstvo financí peněžní ústavy, aby těmto orgánům umožnily provedení takových naléhavých opatření.⁶²

V oboru ochrany měny bylo dále vydáno několik výnosů a oběžníků ministerstva vnitra, které nakonec zrušila vyhláška ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940, (resp. jeho revizního odboru) ve svém §10. Ochranu měny následně platně upravovaly tyto právní předpisy:

- 1) Vyhláška ministerstva financí ze dne 10. listopadu 1940, která se týkala nájemného a pachtovného z nemovitostí ve vlastnictví či spoluvlastnictví Židů, židovských podniků, židovských osobních sdružení. Toto nájemné a pachtovné bylo podle této vyhlášky nutno ukládat na vázaný účet u některé z devizových bank. Devizové banky byly určeny Opatřením Národní banky pro Čechy a

⁶² Helena Petrův-Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2000

Moravu, které bylo vydáno v rámci vyhlášky ministerstva financí ze dne 8. července 1939. Pro území Protektorátu tak bylo tímto opatřením taxativně vymezeno 46 devisových bank, z toho 35 v Praze, 4 v Brně a 7 na ostatních místech v Protektorátu.

- 2) Vyhláška ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940 nařizující poukazovat veškeré platy ve prospěch Židů, židovských podniků a židovských osobních sdružení na vázaný příjemcův účet u některé z výše uvedených devizových bank, nebo u některého ministerstvem financí schváleného tuzemského peněžního ústavu. Toto ovšem neplatilo pro podniky a židovské organizace do nichž byl dosazen zplnomocněný správce (Treuhänder) podle nařízení o židovském majetku ze dne 21. července 1939.

Podle čl. 5 této vyhlášky směl Žid vybírat za všech vázaných účtů (např.: vkladních knížek) u téhož nebo u různých peněžních ústavů jen do výše 1500 korun týdně. Tato částka zahrnovala i všechny členy jím udržované domácnosti. Pokud chtěla dotyčná osoba uvedený týdenní limit přesáhnout, bylo možno tak učinit pouze se s povolením ministerstva financí nebo úřadů jím zmocněných.

Výběry z vázaných účtů židovských podniků přesahující 1500 korun byly možné bez zvláštního povolení, avšak jen pokud kryly skutečné provozní náklady. Nutnost takovýchto nadlimitních výběrů bylo nutno vyplácejícímu finančnímu úřadu patřičně doložit. Pokud se Žid rozhodl převést svou vkladní knížku či své cenné papíry nebo zřídit bezpečnostní schránku, musel mít taktéž povolení.

- 3) Vyhláška ministerstva financí ze dne 8. března 1940, rozšířila omezování výběrů z vázaných účtů, převody vkladních knížek a přenášení cenných papírů, s nimiž jsou oprávněni nakládat Židé, zřizování bezpečnostních schránek a výběrech z nich, jakož i skládání nájemného a pachtovného židovskými vlastníky nemovitostí na vázané účty u oprávněných peněžních ústavů i též na manželku (manžela) Žida (Židovky), pokud manželství trvalo. Osobám nežidovského původu, které žádali o výběry z oddělených účtů přesahující částku 1500 korun byl touto vyhláškou potvrzeno privilegované postavení. Ministerstvo financí a úřady jím zmocněné byly povinny těmto osobám vycházet vstříc a vyřizovat tyto případy „blahovlně a s urychlením“.

Další ekonomická omezení se týkala oblasti poštovní správy a soukromého pojišťovnictví. V rámci poštovní správy byly vydány pokyny výnosem ministerstva dopravy ze dne 26. února 1940 o zajištění židovského majetku a výplatách ve spořitelní službě, který nařizoval peněžním ústavům, aby si při každé výplatě z vkladní knížky poštovní spořitelny vyžádali od dožadující strany prohlášení, že není Židem. Výnos ministerstva dopravy ze dne 26. února 1940 o zajištění židovského majetku a o poštovní poukázkové, dobírkové, příkazní, výběrkové a šekové službě provedl změnu vyhlášky ministerstva financí o platech Židů, židovských podniků a židovských osobních sdružení v tom smyslu, že v ní uvedená omezení se nevztahují na poukázkovou, dobírkovou, příkazní, výběrkovou a šekovou službu. Podle čl. 1 poslední věty výnosu zde totiž pošta nebyla plátcem, nýbrž jen zprostředkovatelem.

Výnosem ministerstva dopravy ze dne 7. března 1940, o zajištění židovského majetku bylo nařízeno označovat vkladní knížky písmeny A či N v závislosti na tom, zda klient je či není Židem. Pokud vkladní knížka nebyla takto označena, byl peněžní ústav povinen vyžádat si prohlášení o nežidovském původu na příslušném formuláři a v přesně určeném znění.

V oblasti soukromého pojištění bych ráda zmínila tyto právní normy:

Výnos ministerstva vnitra ze dne 3. dubna 1939, o výplatě pojistných sum, odkupních sum nebo zápůjček na pojistky Židům soukromými pojišťovnami, který pojišťovněm dovoluje vyhovět žádosti pojištěnce o poznamenání v pojistce nebo dodatku k ní nebo o vinkulaci či jakoukoli změnu v doložce jen v tom případě, že pojistník nebo osoba jinak oprávněná ze smlouvy není Židem. Výplaty pojistných sum, splatných buď úmrtím nebo dožitím, splatných důchodových splátek, odkupních sum a zápůjček na pojistky, nesměly být vyplaceny Židovi přímo, nýbrž pouze v její prospěch na vázaný účet u některé z devisových bank. Výjimky z tohoto omezení udělovalo na základě žádosti ministerstvo vnitra po dohodě s Národní bankou.

Hospodářské restriktce lze také nalézt v některých právních vydávaných protektorátní vládou, které se zabývaly a priori jinou právní otázkou. V praxi se tato ustanovení nazývají arijský paragraf.⁶³ Jako příklad lze uvést vládní nařízení ze dne 21. září 1939, č. 224 Sb., kterým se prodlužuje účinnost některých opatření o odkladu exekucí a konkurzů. Toto vládní nařízení poskytovalo výhodu odkladu exekuce proti dlužníkům, kteří mají majetek na území připojeném k jiným státům, dle ustanovení §2 však nebylo počítáno se Židy.

⁶³ Židovské předpisy v Protektorátě a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941

Závěrem

Zmocnit se veškerého majetku židovských obyvatel na území Protektorátu Čechy a Morava bylo hlavním cílem okupantů již od jeho počátku, tj. od 16. března 1939. Jedním z prostředků expropriace a převedení židovského majetku do německých rukou bylo vydávání protižidovských předpisů. V jejich tvorbě však nezapomněla ani vláda protektorátní, ve snaze uchovat takovýto majetek v českých rukou. Postavení protektorátní vlády bylo však oproti říšskoněmeckému administrativnímu aparátu druhotné a její vliv na řešení majetkoprávních převodů byl zanedbatelný.

Okupační orgány si byly dobře vědomy závažnosti a hlavně hodnoty majetku, který byl ve vlastnictví Židů a právě tato ekonomická motivace odebrala protektorátní vládě možnost rozhodovat o židovském majetku.

Celoprotektorátní vyvlastňování, kterému předcházela evidence židovského majetku a omezení jeho převodu, měla vždy budit zdání dobrovolnosti. Dokonce ještě po skončení 2. světové války a objevení tragédie holocaustu si někteří představitelé Československa dovolili vyjádřit se arizaci v tom smyslu, že Židé svůj majetek prodali rádi, ba byli šťastni.⁶⁴ Při vydávání takovýchto „právních“ norem nešetřil nový protektorátní zákonodárce veden říšským vzorem pravou retroaktivitou (tj.: právní předpisy nabývali účinnosti od doby, která mnohdy i sahala před datum svého vydání), právo které ponechal říšský protektor v platnosti měnil podle potřeb a zájmů říše opíraje se mj. o ústavní zákon ze dne 15. prosince 1938, podle kterého měla vláda Česko-slovenské republiky právo vydávat nařízení s mocí zákona. „Tato nacistická koncepce legality měla však trhlinu. K vydávání nařízení na základě ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938 byla zmocněna vláda republiky Česko-Slovenské, tj. vláda tzv. druhé republiky, která byla zcela jiným orgánem než vláda Protektorátu Čechy a Morava. Protektorát Čechy a Morava byl jiným útvarům s jinými orgány než Česko-Slovenská republika. Tato skutečnost vyplývala již z prvního článku samotného výnosu Vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939, kde se hovoří o částech bývalé Česko-Slovenské republiky, které náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava“ pod její ochranu“⁶⁵.

⁶⁴ Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích-D. Jančík, E. Kubů, Jan Kuklík ml., Praha 2003

⁶⁵ Helena Petrův-Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2000

Na Židy tak dennodenně dopadala tíha strachu o svůj majetek, svobodu a nakonec i strachu o život. Podmínky pro slušný život se den ode dne zhoršovaly spolu v závislosti na tom, jak často byly vydávány a novelizovány předpisy jejichž pomocí byly uplatňovány restrikce soukromého i veřejného života Židů.

Nacisté vedeni svými rasistickými protižidovskými teoriemi užili téměř všechny stereotypy minulosti v systému „racionální antisemitské propagandy“. Židé byly podle potřeby představováni jako lichváři i kapitalisté a současně jako socialisté i revolucionáři, primitivní materialisté, konspirátoři, spiklenci. Byli označováni za lidi amorální, zneužívající a parazitující na ostatních. Přitom to však právě nacisté, kteří zneužili vše, co se jim na cestě při řešení „židovské otázky“ hodilo, včetně základního stavebního prvku státu, práva.

Literatura:

- Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, SEFER Praha, 2001
- Židovské předpisy v Protektorátu a vývoj rasového práva v Říši, Dr. Ladislav Svatuška, Moderní svět, 1941
- Terezínské studie a dokumenty, M. Kárný, M. Kárná, ACADEMIA 1997
- Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945, Ústav pro soudobé dějiny, Trizonia 1991
- Právní postavení židů v Protektorátu, Petrův Helena, Praha 2000
- Právní prakse, roč. III., 1938-1939-J. Pužman
- Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945, zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí
- Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, Ján Grónský, Praha 2005
- Arizace a arizátoři-D. Jančík, E. Kubů, Karolinum, Praha 2005
- Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích, 1939-2000, D. Jančík, E. Kubů, J. Kuklík
- Právní prakse 1939-1940, Omezení převodu nemovitostí- J. Havelka
- Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající, S. Jurášek Praha 1942
- Židé v Protektorátu, Hlášení Židovské náboženské obce 1942- H. Krejčová, J. Svobodová, A. Hyndráková, Praha 1997
- Příročí (moratorium) peněžních ústavů a podniků, S. Jurášek, Praha 1941, vlastní náklad
- Židovská menšina v dějinách, B. Martin a E. Schulín, Votobia, 1997